

ZOTİKOS'UN VARNA SAVAŞINA DAİR MANZUMESİ

I.

Asis. Hicran Akın (Yusufoğlu)

Yeni devir Yunan dili araştırmalarına malzeme sağlama ana gayesiyle, yayınlanmamış Orta ve Yeniçağ Yunan edebî eserlerinin Legrand tarafından hazırlanan kolleksiyonun yeni dizi beşinci sayısında (1), İmparator Filozof Leon'un kehanetlerinden ve İstanbul'un alınmasından söz eden anonim bir ağıtnamenin (Threnos) dışında, 465 mısradan oluşan ve sadece liguistik bakımdan değil, konu bakımından da çok büyük bir değer olduğu söylenebilecek Varna savaşından bahseden bir manzume de mevcuttur. Manzume şimdiye kadarki hiçbir çalışmada yer almadığından ve bildiğimize göre tarih yazarlarımız da tanımadığından, bu manzumenin dil ve konu üstünlüğünü göstermekten çok, bir yandan Yunan dili tarihine bazı atıflarda bulunmak, diğer yandan Macar Bilimler Akademisi tarafından József Thúry'nin Macarca çevirisiyle yeni yayınlanan Türk Tarih Yazarları (2) adlı eserinden sonra dahi öneminden kaybetmeyen Macar tarihinin bu en ünlü verilerinden birine dair kaynak esere, tarih yazarlarımızın dikkatini çekme fırsatı bulma ümidiyle, manzumeyi çevirmeye karar verdim. Sadece Legrand türü yayının çok pahalı ve güçlükle sağlanabilir oluşundan değil, aynı zamanda manzumenin onun tarafından verilen metniyle her konuda aynı kanıda olmadığından, Legrand türü metinden farklı notlarını dipnotlarında belirtmek suretiyle metnin kendisini de yayınlıyorum. Bundan başka manzumenin pekçok yeri güçlükle anlaşılabilir ve bazen de tamamen anlaşılmaz durumda olduğundan -şiirsel bir değere sahip olmasa da- şiire sadık bir çevirisini de verme ihtiyacını duydum. Manzumenin metni ve dil çalışması Macar Bilimler Akademisi I. Bölümünün bilimsel incelemeleri serisinde yayınlanırken, şimdiki incelemem tarihî değerlendirme ve çeviriyi içeriyor. Manzumeyi tarihî kaynak olarak tanıtmadan önce, el yazması, manzumenin yazarı, yazılışının zamanı ve estetik değeri hakkında bir iki şey söylemeyi uygun buluyorum.

Varna muharebesinden bahseden manzumenin el yazması Bibliotheca Coisliniana kataloğu CCCXVI. numarada kayıtlıdır ve bu kütüphaneden Paris'teki Millî Kütüphaneye geçmiştir. Harfleri temiz ve kolayca okunabilir olmakla beraber, imlâsı çok zayıftır. İlk sayfalardan birinin üst kısmında okunabilen nota göre el yazması XV.yy.a aittir. Kitabın sahiplerinden biri, iyi

(1) Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellénique. Nouvelle série. No.5. Les Oracles de Léon le Sage. La Bataille de Varna. La Prise de Constantinople. Poèmes en grec vulgaire publiés pour la première fois d'après les manuscrits de la Bibliothèque Nationale par Emile Legrand. Athènes, librairie André Coromilas, rue d'Hermès, 291, 1875. Paris, Maisonneuve et Cie, Libraires-éditeurs, Quai Voltaire, 15, MDCCCLXXV. Aynı yayın Legrand tarafından bir yıl önce, 1874'de Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France'nin 8.cildinde yayınlandı.

(2) Türk-Macar devri tarihî hatıraları. II. Bölüm. Yazarlar. Türk Tarih Yazarları. Macar Bilimler Akademisi Tarih Komisyonunun görevlendirmesiyle József Thúry çevirdi ve notlar ilave etti. I. Cilt. Budapest, 1893.

olmayan bir imlâyla onikinci yaprağın altına şu notu yazmıştır: “1597 yılı Nisan ayının ikisinde, Patrik Maletios’un İstanbul patrikliği sırasında, bu kitabı İstanbul’da satan bir keşişten aldım, Birgi’li papaz Pantoleos’un oğlu Sakız’lı Georgios Davilas, binbeşyüzdoksanyedi yılı nisan ayının ikisinde.”

Manzumenin genel başlığı şu şekildedir: “Hikâye tarafımdan, yani Varna’da Kasım ayının 13’ünde, çarşamba günü doğan Filozof Zotikos Paraspondylos tarafından yazılmıştır. Varna’da şunlar cereyan etti”. Yani manzumenin yazarı Varna doğumlu Zotikos Paraspondylos’tur ve doğum tarihinde ay ve günü yazarken bunlardan daha gerekli olan yılı zikretmeyi unutmuştur. Hakkında ancak kendisinin manzumesinde ve genel başlığında söylediği kadarını biliyoruz. Yazar eserin son kısmında kendisini filozof olarak adlandırıyor, filozof, o zamanki dilde rahip, keşiş anlamına gelmektedir. Manzumenin önsözünün son satırlarından da (98-109) yazarın kendini kelimenin tam anlamıyla filozof olarak görmediği bellidir, çünkü felsefe bilmiyle uğraşmadığı ve genelde sadece çok az şey öğrenebilmiş olmanın ona ne kadar büyük bir üzüntü verdiği ve bu yüzden vasat yeteneğiyle, böylesine büyük eserler yazmaya kalktığı zaman, utanca kapıldığını söyler. O halde yeteneksizliğinin bilincinde gördüğü ve yaşadığı şeyleri ilaveler yapmadan tam bir gerçeklikle yazmaya çalışmıştır. Manzumenin sonunda (438-445) savaşın görgü tanığı olduğunu daha da kesin bir biçimde ifade eder: söylediğine göre sık ormanda gizlenerek savaşın akışını seyretmiştir, çarpışan orduların kalabalığı ona engin denizin kabaran dalgaları gibi gelmiş ve duyduğu büyük korkudan huhsuz ve duygusuz bir insan haline gelip, neredeyse taşlaşmıştır. Yazar duyduğu korkuyu görgü tanığı olduğundan şüphe etmemize hiç neden bırakmayacak bir içtenlikle yazar. Böylece manzumenin yazılış tarihini de, baştan sona kadar gelen ruh durumuna dayandırarak, savaş yılında olduğunu kabul etmemiz gerekiyor.

Manzume olarak eser, en vasat türdendir. İçinde güzel olan bir iki şiirle ancak karşılaşırız, diğerleri düz nesir ve belirgin bir biçimde ilkindir, hatta bazen hatalı cümle kuruluşları ve deyimlerle de karşılaşırız ve eserin zor anlaşılın kısımları başlıca bundan kaynaklanıyor. Yazar düşüncelerini toplamayıp, bir arada vermesi gereken konulardan kopuk kopuk söz ediyor ve önsözünde vadettiği gibi boş laf etmiyor. Gramer hataları ve diğer zayıf yönlerine rağmen yazar, edebî kültüre de sahiptir, bunu, halk dilinde yazdığı manzumesine aldığı Attik şekiller ve içinde bulunan konuşmalar ve mektuplar ispat etmektedir.

II.

Varna savaşına dair sayısız kaynağa sahip bulunuyorsak da ve aynı zaman-

da savaştan söz eden tarihî ve askerî incelemeler az olmamakla birlikte, bunlardan yeterince faydalanmış olan güvenilir bir tasvire sahip olduğumuz da söylenemez. Bunun bir bakıma sebebi, tarafımdan tanıtılan manzumenin de ispat ettiği gibi, hadiseye dair tüm kaynakların henüz bilinmemesi ve şimdiye kadar bilinen kaynakların herbirinin aynı şekilde ciddi bir tenkide tabi tutularak çalışılmamış ve aralarında görülen farklılıkların giderilmemiş olmasıdır; diğer yandan ise savaşın cereyan ettiği yörenin yerel çalışmasına dayanan bir yazısına ve olaylardan söz eden verilerin yerel çalışmalara dayandırılan bir araştırmasına sahip olmamamızdadır. Bunu göz önünde bulundurmamak suretiyle Grek görgü tanığının manzumesini tarihî açıdan tanıtmayı ve değerlendirmeyi arzu ederken, Türk ve Grek tarih yazarlarını birleştirmek suretiyle, manzumenin tarihî kaynak olarak değerini tesbit edebilmek için, Varna savaşına dair tarihî ve stratejik eserler (3) arasından en mükemmeli olan Jenö Horváth Rónai'nin askerî tarih çalışmalarını (4) göz önünde tutacağım.

Manzume 10 Kasım 1444'de I.Ulászló* ve II. Murad arasında yapılan ve Macar ordusunun yok edilmesi ve kralının ölmesiyle sonuçlanan Varna savaşını sekiz kısımda işler. Giriş (1-113) János** Hunyadi'yi ulular ve şairin bu konudaki ifadesini içerir, yazar yetersizliğinin bilincinde büyük bir eser yaratmaya çalışmayıp, görgü tanığı olarak tarafından yaşanan olayları kısa ve aslına uygun bir anlatımda toplamaya çalışmıştır. Girişi Murad'ın Macarlarca yazdığı mektubu (114-125) ve bunu Hunyadi'nin Murad'a gönderdiği cevap izler (126-140), ardından Macarların harp meclisinin anlatımı gelir (141-179). Bütün bunlar oldukça büyük bir giriş olarak nitelenebilir, bundan sonra savaşın kendisinin anlatımına geçilir, önce sağ (180-261), sonra sol kanat çarpışmasının (262-275) son olarak da kesin mücadelenin anlatımı gelir (276-437). Sonuç kısmında (438-465) şair, büyük mücadeleyi bir ormandan nasıl korkarak seyrettiğini söyler. Bu mücadele o derece korkunçtu ki, güneş korkusundan alçalmış, ay kararmış ve yıldızlar kaymışlardı; daha sonra şair Tanrı'nın önüne geçilmez tecellisine boyun eğerek, kutsal teslisin övülmesiyle manzumesini kapatır.

Göze çarpar bir biçimde Hunyadi'yi sade olarak János, yani Janko ^{Ἰάγγελος} diye adlandıran ululayıcı ses, bütün giriş kısmını kaplar. İlk 97 satır

(3) Schels: Die Schlacht bei Varna. Öster. Mil. Zeit., 1826. 10. ve 11. defter. Majláth: Geschichte der Magyaren. 1828. Teleki: Macaristan'da Hunyadi'ler Devri. Birinci Cilt, 1852. Károly Kiss: Stratejik açıdan Varna Savaşı. Akad. Ertesitő 1854'den I. ve II. sayı. Mihály Horáth: Macaristan Tarihi. İkinci cilt, 1860. Vaszary: Varna Savaşı, Pest, 1864. Meynert: Das Kriegswesen der Ungarn. Wien, 1876. Köhler: Die Schlachten von Nicopolis und Varna. Breslau, 1882. Hertzberg: Geschichte der Byzantiner und des Osmanischen Reiches. Berlin, Grote, 1883. (Oncken türü Allgemeine Geschichte'nin ikinci genel kısmının yedinci kısmı). Galitzin: Allgemeine Kriegsgeschichte. Cassel, 1885. Olchvary: János Hunyadi'nin Seferleri. A Tud. Ak. Közl., 1886. Fessler: Geschichte der Ungarn. Salamon: Türk Fethi Sırasında Macaristan. Vámbéry: János Hunyadi'nin en büyük altı savaşı. Tört. Tár. XI.

(4) Varna Savaşı. Hadtörténelmi Tanulmány. (Varna savaşının iki plânıyla birlikte). İki yayın. Hadtörténelmi Közlemények I. (1888), 104-142, 268-305. 11.

* Ulászló: Ulászló şeklinde okunmalıdır.

** János: Yános şeklinde okunmalıdır.

Hunyadi'yi öven sayısız sıfatların bir yığından başka birşey değildir: O'nu büyük, muzaffer, yüce, kuvvetli, ejderha, filozof düşünceli, hükümdarlığa lâyık, tacın yüce varisi, imparatorluğun sahiplerinden, Romalıların, yani Yunanlıların hükümdarı, Hıristiyanlık davası için savaşılan dinin en gayretli savaşçısı ve galibi, başrahipler arasından şehit, İsa'nın öğretisini kaleme alan dört havariden biri, dini yayan haberci, kutsal peygamberlerden biri vb.. olarak adlandırıyor. Şaire göre Büyük İskender ve Büyük Konstantin'den sonra, hayranlık uyandıran János en büyük erkektir. Bütün bunlardan şairin Grek ve Hıristiyan Hunyadi'de başlıca Greklerin ve Hıristiyanlığın koruyucusu olma özelliğini övdüğü ve buna göre onu dört defa (52,79,142,171) Grek kilisesinin azizlerinden birinden sonra Büyük Theophanes *μεγας θεοφανης* diye de adlandırdığı görülür. Fakat altı yerde (117,142,163,170,226,333) görülen Luxbanos *Λουξβανος* adı ise Hunyadi'den başkasının değildir. Belki ban sözcüğünü Lâtince lux sözcüğüyle karıştırarak bu adı Hunyadi'ye Sörin banı olarak veriyor -çünkü manzumede Lâtince sözcükler pekçok defa geçmektedir- ve böylece Luxbanos'un anlamı parlak, şanlı ban demek oluyor. Büyük Theophanes ve Luxbanos adlarına dair görüşünü 52. satıra ait notta ayrıntılı olarak belirtiyorum ve Luxbanos'un Lux ve ban-dan yapılan kuruluşunu en açık şekilde, kurmanın iki kısmının birbirinden ayrı olarak bulunduğu 170. satırın *ταύτα τὰ λόγια καὶ βουλὴ ἦτον τοῦ Λουξ τῷ Μελῖνου* ispat ettiğini de burada belirtmek istiyorum. Hunyadi'nin Janko adı Türk tarih yazarlarında da görülür, yalnız "melûn, pis, yüzüstü" sıfatlarıyla birlikte.

Macar ve Türk ordugâhları arasındaki mesafeyi üç bin adım demekle (113), şairin gerçeğe oldukça yaklaştığını giriş bölümünden çıkarmak mümkündür.

Murad'ın Macarlara ve Hunyadi'nin Murad'a gönderdiği mektup şairin hayal gücünün ürünleridir ve bu mektuplarda şair, Murad ve Hunyadi'yi oldukça safdillikle tasvir etmektedir. Murad mektubunu Macar ordugâhının başları olduklarından dolayı Ulázló ve Hunyadi'ye yazıyor, fakat Hunyadi'yi aşağılayıcı bir alayla ban Yânoşcuk *Λουξηρικνε Τάρκουκ* diye adlandırıyor, sonra da askerini düzenlemek için zaman kazanmak ve ondan sonra Muhammed'in yardımıyla bütün Macarların boynuna zincir bağhyabilmek için, onlardan kendisiyle üç günlük ateşkes yapmalarını rica ediyor ve ateşkesin sağlama alınması için, çevresinde bulunanlardan en ileri gelen gençleri rehin vermeye hazır olduğunu belirtiyor. Hunyadi ise cevabında herşeye kadir Tanrı'ya güvendiğini ve kitalarının cesur olması halinde Murad'ın değersiz, pis başını kendi eliyle keseceğini ümit ettiğini belirtiyor.

Manzume Ulázló'yu sade bir şekilde kıralk *κράλας, βήλας* veya Bernât bey, kıralk Bernât (116,142,162,164,173.345,270) diye adlandırıyor.

Macarların savaş başlamadan önce yaptıkları harp meclisi müzakerelerinin yazılmış olması değersiz değildir. Bu bölümde yine sadece Ulászló ve Hunyadi ön sıradadır. Kiralı kaygılı bir yürekle büyük kumandanı János'tan öğüt rica eder ve şimdi deniz kadar çok adamıyla Murad'ı önünde görünce, Murad'ın Asya'da olduğunu, kendisinin ise donanmasıyla Boğazı koruduğunu yazarak onu acele yardıma çağırın gevşek, düşüncesiz ve güvenilmez Bizans imparatoru Palaelogos'a karşı derin bir öfkeye kapılır. Kralın sözlerinin gerçeğe uygun olduğunu söylemeye cesaret edemesem de, Türklere karşı duyduğu korkusundan telaşa kapılan düzenbaz Bizans imparatoruna karşı böyle bir suçlamada bulunmuş olduğu kesindir. Hunyadi'nin çabası ise tamamiyle gerçeğe uygundur: O, durumun şüpheli olduğunu anlayıp kaçmanın da imkânsız olduğunu görerek çarpışmayı teklif eder.

Asıl savaşın tasvirine dönersek, herşeyden önce Macar ve Türk ordusunun sayısını gerçekte olanın iki katı olarak söylediğini, fakat zaferi daha büyük göstermek için Macar ordusunu 70-80.000 kişi olarak söyleyen Türk yazarları 1486 yılı Anonimi ve Saadeddin kadar abartmadığını belirtmem gerekiyor. Grek şairine göre Hunyadi 40.000 (81), Türkler ise 200.000 (84) savaşçı çıkarmıştı. Bu son veriyle şairin Murad'ın 100.000 kişiden çok askeri (156), Anadolu beylerbeyi Karaca'nın 60.000 (155,231), Rumeli beylerbeyi Davud beyin 80.000 (265) askeri olduğuna dair yazdığı Türk askeri gücüne ait ayrıntılı verileri birbirini tutmamaktadır, öyleki bu ayrıntılı verilere göre Türk askeri gücü 240.000 kişiye çıkar.

Önce Macarların sağ, ondan sonra sol kanadının zaferini ve nihayet kesin çarpışmada kralın ölümünü ve ordusunun yenilgisini anlatırken savaşın tasviri ana hatlarında tamamen doğrudur. Sağ kanadın mücadelesini manzumeye göre de Varna'dan kuzeye doğru düşen tepede yerleşen düzensiz Türk yaya ve atlıları, yani azaplar ve akıncılar sabah erken saatlerde başlatmışlardır; bunların geri püskürtülmelerinden sonra, şairin Murad'ın eniştesi (ablasının kocası) dediği (210-211) Karaca hücumu geçer, fakat Hunyadi'nin müdahalesiyle o da yenilir ve üç Macar kargısının isabetiyle (246) ölür.

Sol kanadın mücadelesini kısa, fakat yine tamamen doğru olarak anlatır: beylerbeyi, batı (yani Rumeli) beyi olarak (262) veya sadece beylerbeyi (268,277,281) diye adlandırdığı Davud Paşa, Hunyadi tarafından yenilmiş, fakat kaçmıştır (277).

Kısa mücadelenin oldukça geniş anlatımı daha az kusursuzdur, çünkü daha önce olmuş veya daha önce olması mümkün olan, ya da genellikle doğru olmayan şeyleri de zikreder. Kaçmaya hazırlanan Murad'ın atını askerlerinden

birinin tutması üzerine, Murad'ın kalmaya karar vermesi, Ulászló'nun yeniçeriler arasına dalarak hayatını kaybettiği ve maiyetini son ferdine kadar kılıçtan geçirdikleri, Hunyadi'nin kiral yeniçeriler arasına daldıktan sonra da savaşı sürdürdüğü ve Macarların bir kısmının savaş arabalarından oluşan karargâha kaçtığı, en büyük kısmının ise sağa sola kaçarken Türkler tarafından vuruldukları doğrudur. Şaire göre kiralı orta boylu, geniş omuzlu, 30 yaşlarında Hamza adlı Grek kökenli bir yeniçeri öldürmüştür, kiralın atının ön ayağına nacağıyla vurup atı önüne düşürünce, kiral yuvarlanmış ve o zaman Hamza bıçağını çekerek başını kesmiş ve mızrağına geçirmiştir (405-414). Türk tarih yazarları arasından sadece Neşri Murad'ın tehlike anında kaçmak istediğini kabul eder ve Zotikos adını zikretmeyip adı geçeni yeniçeri diye tanımlamakla yetinirken Neşri, padişahın atını durduramı Tâyi Karaca Bey diye adlandırır. Burada Zotikos'un karşısında Neşri'nin haklı olduğundan şüphe etmiyorum ve Neşri'nin belirlemesi Türklerin sol kanadını yöneten ve daha önce ölmüş olan Anadolu beylerbeyinin adının da Karaca bey olduğu şeklindeki veriyle de ters düşmemektedir, çünkü 1486 yılı Anoniminden bunun başka Karaca, Güvey Karaca olduğunu biliyoruz (5). Kiralın ölümünün anlatımı Türk yazarlarında da aşağı yukarı Grek şairinde olduğu gibidir, ancak kiralı öldüren yeniçeriyi (1486 yılı Türk Anonimi ve Saadeddin Koca Hızır, Neşri ise Karaca Hızır diye adlandırdığından, yeniçeri adında farklılıklar görüyoruz.

Manzumeye göre Murad, atının yeniçeri tarafından durdurulmasından sonra, kalmaya karar verdi, çadırını kazıklarla sağlamlaştırdı ve zincirlerle bağlanmış develer, katırlar ve atlarla çadırın etrafını çevirtti (308-314). Fakat zorlu mücadele sırasında bu iş için şüphesiz zaman yoktu ve eğer Murad'ın çadırı bu şekilde kuvvetlendirilmişse, bu ancak savaş başlamadan önce olmuş olmalıdır. Murad'ın o geceyi emniyette geçirip ondan sonra ertesi gün sabahtan kaçmak niyetiyle (315-316) çadırını kuvvetlendirmiş olması ve yine sol kanatta kazanılan çarpışmalardan sonra Macarların Türkler gibi askerî konaklama yerlerine geri çekildikleri (324-330) de hiçbir şekilde gerçek değildir. bu geri çekilişten sonra şair, yine Macarlara bir harp meclisi toplattırır ve bu mecliste ikili zaferden sarhoş olan kiral, Murad'ın çadırına dalmak ve Murad'ın başını kendi elleriyle kesmek istediği şeklindeki niyetini ifade eder. Hunyadi onun kalmasını ihtar eder ve kiralının yerine artık kendisi savaşmaya hazırlanır. Bunun üzerine kiral, Hunyadi'nin bütün şanı kendisine sağlamak istediğinden şüphelenerek onun niyetlerini ifşa eden bir konuşma yapar, kızarak Hunyadi'nin bencil niyetlerini yüzüne vurur ve tekrar, hükümdar olarak hükümdarla savaşmayı arzu ettiğini ifade eder (332-381). Bu ikinci toplantının yapılmadığını biliyoruz, fakat içinde yer alan hususların gerçeklere dayandığı,

(5) Böylece Jenö Horváth Rónai'nin padişahı alakoyan adamın adının Karaca olmadığı, çünkü onun daha önce öldüğüne dair yaptığı tesbit yanlıştır. (1.Thúry'in dipnotu 59-60.11.).

özellikle de Lehlerin Hunyadi'ye duydukları kıskançlıktan dolayı, Hunyadi'nin daha savaşın başında o söylemeden yerinden kıpırdamamasını öğütlemesine rağmen, kiralı hücumu kaldırdıkları inkâr edilemez. Şair bu toplantıda Ulászló'yu Hunyadi ile rakip olarak gösterdikten sonra, bu anlayışa uygun olarak daha sonra Hunyadi hakkında kiralın ölümüne üzüldüğünü, fakat kiral onun öğüdünü tutmadığından dolayı da (426-429) sevindiğini söylemektedir. Az önce söylenenlere göre Zotikos'un manzumesini Türk yazarlarla karşılaştırsak, Neşri ve Saadeddin'in Murad'ın karargâhına dalması için kiralı, Hunyadi'nin teşvik ettiği şeklindeki kayıtlarını Zotikos'un manzumesinin kesin olarak yalanladığını görüyoruz. Türk yazarlarında Hunyadi'nin tasviri kumandanlık dehasını tanımak zorunda kalmış olmalarına rağmen, genellikle nefret ve haksızlıkla yapılmaktadır. Hunyadi'nin adının pek süslü olmayan sıfatlarla kullanıldığını böylece zikretmiş oluyorum. 1486 yılı Anonimi ve Saadeddin'e göre Hunyadi kiral öldükten sonra kaçmakta olan orduyu şu sözlerle kalmaya zorladı: "Hey, biz buraya kiral için gelmedik, dinimiz için geldik!" Hatta Neşri Hunyadi'yi "Arzasu Macaristan kiralı olmağı" diye doğrudan doğruya suçlamaktadır. Yani Dlugoss ve Czilley'nin Hunyadi'ye isnat ettikleri heriki suçlamanın (6) Türklerde de yaygın olduğunu öğrenmemiz ilginçtir ve bu suretle Grek şairi Hunyadi'yi "hükümdarlığa lâyık, hükümdarlığın sahiplerinden, Romalıların kiralı" gibi sadece yüceltici deyimlerle tasvir ederken, Tursun Beğ'in Hunyadi'yi "melûn hükümdar" diye adlandırması da mutlaka ciddiye alınması gereken bir konudur.

Manzumeye göre Eflaklıların kiral ile birlikte Murad'ın karargâhına dâlıp hazinesini yağmalarlarken (390-393), sağ kanadın mücadelesi yüzünden padişahın arkasında duran ağırlıklara düştüklerini biliyoruz.

Azapların ve akıncıların yenilgisinin nakli (320-323) kesin çarpışmanın anlatımının başında hatalı değildir, ancak kesin çarpışmanın anlatımı sırasında, sağ kanat çarpışması anlatılırken azapların yok edilmesini nakleden 200. satırın açıkça gösterdiği gibi, sağ kanatta olanların anlatımı farklıdır.

Nihayet Dukas'ın da zikrettiği gibi, şaire göre mücadelenin güneşin doğuşundan akşam saat dokuzuna kadar sürmesini ve bu mücadelede iki defa işaret edildiği gibi, Macarların Türkleri yedi defa yenmiş olmalarını ve bundan sonra Türklerin bir darbede Macarları kırdıklarını (318-319-460) kaydetmeye değer görüyorum.

Bütün bunlarla manzumenin Macar tarihi kaynağı olarak tanıtılmasını arzu ettim. Manzumeyi Varna savaşına dair diğer Grek kaynaklarıyla, özellikle

(6) Thürv'nin 60. sayfadaki notu.

de savaşın çağdaşı olan Chalkokondyles Ἀποδρίσεις ἱστοριῶν δέχρα VII.), Dukas (Historia byzantiina, XXXII.) ve Phrantzes'in Χρονικόν ,III.) tarihi eserleriyle karşılaştığımız zaman, her dört yazarda da aynı pekçok verinin bulunduğunu, fakat içeriği, ayrıntısı ve verilerin çokluğu göz önüne alındığında, Chalkokondyles'in eseri karşısında dahi Paraspondylos Zotikos'un manzumesinin ilk sırayı aldığını görürüz. Tek bir olgu üzerinde durarak söylüyorum: mesela Chalkokondyles Macarların sol kanadının çarpışmasına tek kelimeyle dahi değinmemiştir.

III.

Yüceler yücesi, hayranlık uyandıran, ulu,
Saygı değer övgünü mükemmel olarak nasıl yazayım,
Hangi özelliğini, olağan üstülüğünü ve ürkütücülüğünü şiire aktarayım

Hangi zekâ bunu ayrıntılarıyla anlatabilir, söyleyebilir!

5. Düşüncem, elim ve dilim duraksıyor,
Ya gerektiği gibi yazamazsam büyük galibi,
Ululuğunu ve yüceliğini, gücünü, ejderhalığını,
Büyüklüğünü, filozofça seçme yeteneğini, imparatorluğa lâyık oluşunu.
Yüce, tamamen yüce mirasçısı O, tacın,
10. İmparatorluğun ortağı, Romalıların imparatoru,
Dinin en gayretli savaşçısı ve galibi
Baş rahipler arasından onu şehit diye mi adlandırayım,
Evangelistler arasından onu havari diye mi adlandırayım,
Dini yayan haberci diye mi,
15. Yoksa kutsal peygamberler arasından biri diye mi adlandırayım onu?

Bütün bunların ötesine çıkmıştır O, yükseğe çıkmıştır.
İlk kıralla, Hellenlerin övünç kaynağıyla,
Olympias'ın oğlu Makedonya'lı Büyük İskender'le başlayayım,
(Ardından gelir) Hristiyanların kıralı, başı ve kökü,
20. Ve haçın mucidi, Büyük Konstantin;
Ve üçüncü, üzerinde hayranlık uyandıran János. hükümdar.

(6) "Büyük galibi" János Hunyadi'yi.

(10) János Hunyadi'yi, şairlere özgü bir büyültmeyle Roma hükümdarı olarak adlandırıyor. Bizanslı Rumlar kendilerini, ülkelerini, imparatorlarını ve kiliselerini Romalı diye söylediklerinden Bu adlandırma aslında Bizans imparatorunu ifade etmektedir.

(18) Ortaçağ romanlarında Büyük İskender ve etrafındakiler Hristiyan süvariler olarak anılır.

(20) Büyük Konstantin'in kutsal bayrağı, haç işaretiyle ve karagâhında bulunan Hristiyanları Taurinum (bugünkü Turin) yanındaki savaşta heycana getirerek yönetim arkadaşını ve eniştesini yendiği İsa'nın baş harfiyle birlikte (X), Hristiyanların inancına göre savaş sırasında gökten yere inmiş ve zaferi getirmiştir. Haç "bununla yen" yazısıyla daha önce Konstantin'in rüyasında görünmüştü.

(21) "János" pekçok defa şairlere özgü büyültmeyle János Hunyadi'yi hükümdar olarak adlandırmaktadır (1. ve 10. satıra dair not).

Bu yazıyı (manzumeyi) saygı değer şekilden nasıl yazayım ki,
Ruhum en yüksek övgüye kadar yükselsin,
(çünkü) yukarıda söylenen iki kırala,

25. Duyduğum gibi sen kırala da saygı duyuyorum;

Roma kilisesinin

Ve Doğu ve Batı Hıristiyanlarının tüm soyunun

Saygı değer hâtıranı şimdiden yaşatması gerek ve onlara bu yaraşır.

Savaşlarda ün salanlar,

30. Yiğitler, korkaklar ve tüm nesil,

Bugün Macaristan'ın János'u önünde yere kapansınlar diyorum,

Şimdi O'nu atlı bir yiğidi olduğu gibi övsünler,

Bugün kıralı olduğu gibi O'nu ululasınlar,

Eski, büyük ve yiğit Samson'la birlikte,

35. Korkunç İskender'le, Büyük Konstantin'le ululasınlar diyorum.

Ululuyorum havarileri, ululuyorum peygamberleri de,

Ve İsa'nın davası için mücadele eden büyük azizleri;

Aralarından övüyorum János'u, kıralı,

Romalıların rahibi O, Tanrı'nın takdis ettiği,

40. Hıristiyanların öcünü alan ve büyük galip,
Şairler tüm soylarının yardımıyla övsünler O'nu,

Kilise yeni bir şarkıyla O'nu terennüm etsin.

Ne hayatını, ne büyük zenginliğini,

Ne de anne ve babasından ve böylesine sevimli dünyadan ayrılmayı hiçe sayar,

45. Çocukları için hayatını riske sokar, din için ruhunu verir,

(O) dindar Hıristiyan ve İsa'ya candan inanan,

Ve haçın dostu, şehitlerin birincisi,

İsa'nın gökten inerek

İnsanların soyunu kelepçelerden kurtarmasını istediği,

50. Azizlerin yazdığı ve bize naklettiği

Ve eski ve yeni kanun kitabının kuvvetlendirdiği gibi;

Böylece O da, hayranlık uyandıran, büyük Theophanes,

Tanrı tarafından dinin en candan koruyucusu durumunda bulunan

(26) "Roma kilisesinin" 10. satıra ait nota bak.

(28) "Şimdiden" yani, görgü tanığı olarak yazara göre şimdinin olayları arasında sayılan Varna savaşından.

(30) "Tüm nesil"den 27. satıra dayanarak Hıristiyanların tüm soyunu anlamamız gerekir.

(51) "Eski ve yeni kanun kitabı" "eski" Codex Justinianus'u "yeni" ise onun adlı Compendium-unu ifade etmektedir.

(52) "Büyük Theophanes" Bithynia'da Θεόδωρος ἁγίου adlı manastırın kurucusu ve resim tartışmasında İmparator V. Leon'a karşı çıkanca Samothrake adasına sürülen ve orada ölen bir Theophanes Confessor'u M.S.IX.yy.dan tanıyoruz; ölümünden sonra kilise onu azizler arasına dahil etti. Bu ad 79,142 ve 171. satırlarda da geçmektedir ve şairin Hunyadi'yi bununla adlandırması, bu adı ululama işareti olarak kullandığı şeklinde açıklanabilir.

- Ve dinde Roma soyunun en candan mücadelecisi sayılan,
 55. János, olağanüstü hayranlık uyandıran, büyük kumandan.
 Önce Tanrı'ya, sonra zekâsına
 Ve üçüncü olarak da yiğitliğine güvenir
 Romalıların ırkını Hacerilerden (Agarenler) kurtarmak için.
 Hıristiyanların diniyle kuşanıyor, kuvvetleniyor;
 60. Gözüpeklikle hareket ediyor ve kahramanca savaş düzeni alıyor.
 İsmaililere karşı;
 Savaş arıyor ve istiyor, açıkça dünyanın önünde,
 Murad'ı arıyor, Müslümanların hükümdarını,
 Doğunun ve Batı'nın büyük kuvvetli kiralını,
 65. Cesurane, temiz kalple savaşmak için.

- Tanıdın övülesi yiğitliği ve korkunç cesareti,
 Tanıdın ünlü ruhun kalbinin takdis edilmesini,
 Tanıdın şaşırtıcı, hayranlık uyandıran, yiğit gözüpekligi;
 Seviyorum atılganlığımı, seviyorum cesaretini.
 70. Arıyor doğunun ve batının hayranlık uyandıran kiralını,
 Cesurane, ordu orduya çarpışsınlar diye.
 Türkler Bizans İmparatorluğunun kuzeyine girdiğinden beri,
 Onlarla savaşmaya cesaret edecek birine rastlandığı
 Ne duyuldu, ne de vuku buldu,
 75. Onlarla savaşmaya cesaret edecek kırıldan hiç söz edilmedi,
 Çünkü gerçek budur ve yanlışlıkla yazmıyorum,
 Çünkü onlarla savaşmaya girişen birileriyle karşılaştıysanız eğer,

- Örümcek ağları gibi gözüksüler İsmaililer karşısında.
 Şimdiye kadar ancak büyük Theophanes karşılaştı,
 80. Hareket etti ve girdi Bizans ülkesine
 Az bir orduyla, kırkbin kişiyle;
 Şaşıyor dünya şüpheceler melekler,
 Tamamen şüphe, korkudan titriyorlar ve tereddüt ediyorlar
 (Çünkü) ikiyüzbin kişiden oluşuyor İsmaililerin ordusu.
 85. Övüyorum sağlığını, övüyorum cesaretini,
 Övüyorum gözüpeklliğini, temiz kalbini,
 Övüyorum sabrını ve yakıp kavuran dinini,
 Seni övüyorum. seni çok övüyorum kumandan János,

(58) Agarenler, önce Hıristiyan olan, fakat 650 yılında İslâm dinine geçen bir Arap kavmidir. Agarenler kendilerini Abraham'ın Agar(Hâgâr)'ın selefleri olarak görmüşler ve adlarını buradan almışlardır; daha sonra ise kendilerini Abraham'ın karısı Sarah'tan (Sara) gelmiş saydılar ve Saracan adını bu şekilde aldılar. Saracan adı Ortaçağ Hıristiyan yazarlarda Arapları ifade etmiştir, Daha sonra Müslümanları, sonra da burada olduğu gibi Türkleri ve nihayet kendilerine karşı haçlı seferi yaptıkları Hıristiyan olmayan bütün kavimlerin adını ifade etmiştir.

(61) İsmaililer X.yy.da ortaya çıkan bir Müslüman mezhebidir. Burada İsmaililer Türkleri ifade etmektedir.
 (79) "Büyük Theophanes" 52.satıra ait nota bak.

- Sen gerçek Hıristiyan ve Tanrı'nın sevgili kulusun.
90. Seni en yaraşır saygıyla nasıl öveyim?
Ünün yeryüzünde mevcut, şimdiki dünyada,
Övgü, hayranlık uyandıran şöhret sunuyorlar sana her yerde;
(Fakat) var başka bir, gökten gelen büyük övgün de,
Ve Tanrı eliyle taçlandırılmış kiralılığın,
95. Ve şehitlerin İsa'dan gelen tacını giyersin
Övüyorum senin tacını, övüyorum senin cesaretini,
Övüyorum senin gerçekten ünlü kalbini.
(Fakat) geveze erkeği insanın çekmesi zordur,
(Daha iyi) az, akıllı ve ölçülü konuşma.
100. Herkes görmek ve okumak için çabalyor;
Öyleyse önsözün yazımına burada son veriyorum,
Varna'da cereyan eden korkunç savaşları
Tüm gerçekliğiyle yazayım diye;
Ben, dilimin yeteneksizliği ve yetersiz oluşu yüzünden,
105. Bilimin ve kültürün ortağı olmayarak, itiraf ederim,
Bu türden sözleri yazarken çok defa utandığımı;
Üzüntü beni felsefe biliminden ayırdı,
Öteden beri felsefe bilimini arzulayan ben,
Yeteneğime göre yazıyorum bunu, (çünkü) gerçekten gördüm.
110. Hareket etti Macarlar ve girdiler Varna sınırına
Cesaretle ve büyük gözüpeklikle,
Karşılarında duruyordu Türkler büyük sayıda
Üçbin adım uzaklık iki ordu arasında.

Murad Macarlara haber gönderdi.

- Saygı değer haber gönderiyor Murad,
115. Ve yazısının bentleri aşağıdakilerdi:
"İşit Macaristan kiralı, kiral Bernât, hükümdar,
Ve ban Yânoşcuk, ordunun başları siz,
Üç gün beni bırakın savaştan ırak,
Ordumu düzenliyeyim ve ücretli kıtalarımı,
120. Hizmete sokayım yanımda bulunan seçme gençleri,
Silahlandırayım kavmimi gerektiği ve yaraştığı gibi,
(Ondan sonra) derhal çarpışalım ve göstereyim Tanrı (adaleti).
Ümidime güveniyorum ve büyük Muhammed'in gücüne,
Hepinizin boynuna zincir takmak için,
125. Hepinizi esir almak ve sizi yoketmek için."

(94). "taçlandırılmış kiralılığın"21.satıra ait not bak.

(116) Kiral Ulászio'yu "nükümgar Bernât" diye adlandırıyor.

Hükümdar János Murad'a cevap verir.

- János ise alarak Murad'ın haberini,
Cevap gönderir İsmaililere,
Ve işit yazının bentlerini, ki şaşır:
"Murad, sen Haceri, Bizans İmparatorluğunun düşmanı,
130. Ve Romalıların yokedicisi ve dünyanın yıkıcısı,
Tanrı'dan ümidim var, ulu Tanrı'dan,
Kendi ellerimle seni kesmek için, senin işini bitirmek için,

- Aniden, çabucak, büyük utancın için,
Değersiz ve pis başını.
135. Macaristan sınırları şaşırarak görsün diye,
Hacerilerin kanını yeryüzünün nehirleri yapmak için ümidim var,

- Yalnız ordumdan güvensizlik el çeksin ki,
Bizans ülkesini düşman elinden kurtarayım,
Ve yenik Romalıları cesaretlendireyim, yükseğe çıkarayım."
140. Bu haberi gönderdi büyük bir cesaretle.

Macarlar harp meclisi toplarlar

- Onlar suskun kaldılar ve görüşmeye oturdular,
Bernât kiral ve ben, büyük Theophanes.
Kral onlara (Macarlara) söyler, onların öğüdünü yoklar:
"János, sen, büyük kumandan, ordunun ilk adamı,
145. Etrafımı ezici dertler çevirmiş, kalbim tereddütte;
İstanbul kralı, yani kendisi Palaeologus,
Romalıların ırkını batıran ve bozan
Düşüncesizliği ve yumuşak karakteriyle.
O, kendi gönderdi bize sık, yoğun haberleri,
150. Özellikle Türklerin nasıl bozulduğunu ve Murad'ın uzakta olduğunu;
Kadırgalarım orada (diye o haber gönderdi) ve boğazı egemenliklerinde
tuttuklarını,
Geliniz (o halde) az bir orduyla kısaltın yolları.
Şimdi (ise) kalabalık bir kavim görüyorum, sayısız bir orduyu,

- Karaca'yı görüyorum, Anadolu beyini,
155. Seçkin bayrağını, altmışbini (altmışbin kişilik halkını);

(146) Orjinalinde "şehirin İstanbul'un kralı "Palaeologos" Bizans imparatoru VIII. Jean Palaeologos'tur.

ve Murad ise yüzden çok (yüzbinden fazla ordusuyla burada)
Peki kadırgalar ve kiral neyi alakoydu,
Hiçbirşey düşünmeyen kararsız kiral
Geçidi ne biçim korudu ve boğazı ne biçim egemenliğinde tuttu?

160. Ümide kapıldım sözlerinden, güvendim mektubuna,
Ve öylece geldim uçarcasına az bir orduyla.”
Bu sözleri söyledi kiral Bernât,
Ve şöyle cevap verdi ban derhal:
“Doğru konuşuyorsun, haşmetli kiral, Bernât beyim,
165. Çekirgeler ve karıncalar kadar çok olduklarını şaşırarak görüyorum
Kaçmamız, da onları boyun eğdirmemiz de imkânsız,
Yenmesinler diye bizi savaşırsız,
Kılıçlarımızın üstünde ölelim daha iyi,
Şerefli ve övgüyle, bahanesiz.”
170. Banın sözü ve öğüdü buydu.

Büyük János'un kırâla yaptığı konuşması.

Büyük, Tanrı'nın gönderdiği, büyük Theophanes,
János, büyük hayranlık uyandıran, şöyle söyler yiğitçe:
“Bernât, soylu kiral ve Macaristan hükümdarı,
Dua et ki, askerimden uzak olsun korkaklık;

175. Eğer aramızdan eksilirse, sana büyük yemin ediyorum,
Ve yaradana güveniyorum, yeryüzünün ırmakları yapmak için
Hacerilerin kanını ve şaşırarak dünya,
Zincire bağlanmış Türkleri ellerine verdiğim zaman.”
Bu idi Macarların görüşmesi ve konuşması.
180. Geceyarısı oldu ve savaş uğultusu yaklaşıyor,
Ve hep birlikte silah kuşanırlar büyük cesaretle,
Ve gün doğarken birbirine yaklaşır ordular;
Yaklaşırlar ücretliler ve iki tarafın kıtaları,
Zırhlarını giyerler, silahları parıldar,
185. Meleklerle yaraşır manzara ve büyük cesaret gösterirler.
Ruhu olan kim yakarmazdı birlikte,
Kim duygusuz kalırdı o dakikada?
Gerçeği söylüyorum, beyler, yansız olarak yazıyorum ben bunu.
Başlangıçta Haceriler geri çekildiler,
190. Hacerilerin arasından çoğu çalıkların arasına saklanırlar,
Sayısız çalgı sesleri yükselir iki taraftan,

(188) “Beyler (1875)” İstanbul sarayının beyler

- Macarların ve İsmaililerin trompetleri ve başka müziği,
(Doğru) söylüyorum, sayısız doğaüstü şarkılar,
Uçan kuşların yere inişi gibi;
195. Duruyorlar bir tarafta, diğerleri öbür tarafta,
Korkunç kalabalık ve panik ve korku doğuyor,
Ve kargaşa ve homurtu ve büyük bağırıtı,
Ve savaş atları çılgınca zıplayıyorlar ve savaş arıyorlar;
Macarların tarafından İsmaililere karşı hareket ediyor bir bayrak,
200. Ve bütün azapları, Murad'ın kıtasını,
Öldürdüler ve kestiler, yok ettiler kırağı gibi;
Macarlara karşı düzlüğe çıktı tekrar diğer bir bayrak,
(Fakat) bunlar arasında da büyük katliam yaparlar tıpkı öncelilere
olduğu gibi.
Önlerine açılan manzarayı görürler Türkler,
205. İrkilirlir ve yalnızca titrerler Macarların gösterdiği
Atılganlık ve cesaret ve büyük gözüpeklikten dolayı.
Bunları (söylüyor) Karaca, büyük kumandan,
Anadolu'nun kumandanı, büyük kumandan,
Bunu seçmişlerdi Haceriler korkunç ve yiğit adamları olarak;
210. Ve büyük beyin, Osmanlı Murad'ın
Eniştesiydi Karaca, ablasını ona vermişti;
(Ona) koşarak, Murad'a söyler.

Karaca'nın Murad'a yaptığı konuşma.

- “Yüce padişah, haşmetli Osmanlı Murad,
Müslümanların ümidi ve haşmeti ve serveti,
215. Bugün sana teslim ediyorum hayatımı ve ölümümü,
Kırallığın için istila edeyim, öleyim diye.
Güveniyorum büyük Muhammed'in yüceliğine olan inancıma,
Macar kanını dökmek için, yok etmek için, dağıtmak için,
Sana büyük ün ve saygı sağlamak için.”
220. Bunları konuştu ve dedi Karaca,
Ve büyük Murad şöyle cevap verdi.

Murad'ın eniştesi Karaca'ya cevabı.

“Sen ey sevgili, çok aziz, çok sevdiğim (sadık adamım)
Ve sarsılmaz direği, burcu Müslümanların,
Seninle birlikte olmak için oraya inmek isterim,

225. Seninle birlikte gömülmeye hazırım ve isterim,
İster yaşa, ister öl, sana büyük yemin ederim ki,
Ahirette ruhum kendini kurtaracak,
(Onunla) seni ve bütün soyunu kurtaracağım.”
Baş eğiyor Karaca, alçak gönüllülükle razı oluyor,
230. (Murat) ona teslim ediyor kösü, düzlüğe iniyor (Karaca) Macarlara karşı;
Muazzam ordusu vardı, altmışbin kişilik,
Sadece haşmetli kıta, Anadolu'nun ordusu,
Ve büyük cesaretle düzlüğe indi Macarlara karşı.
İşte o zaman János, korkunç, büyük yiğit,
235. Şöyle söyledi leventlerine ve onunkilerine:
“Bana öyle görünüyor ki, oradan gelen, düzlüğe inen
Büyük, muazzam bir cesaretle ve asker kitleleriyle,
Murad, büyük padişah,
Sizden rica ediyorum kardeşlerim, yiğit beylerim,
240. Bırakın hepbirlikte ölelim şerefle ve şanla,
Bırakın hepbirlikte yiğitleşelim, olmasın aramızda korkaklık.”
Sardı onları (Türkleri) cesaret, çarpıştılar ordular,
Büyük katliam ve tehlike başladı aralarında,
Fakat bunu kim anlatabilir, ayrıntılarıyla kim yazabilir?
245. Konumuza dönelim.
Üç Macar kargısı göğsünden buldu onu (Karaca'yı),
Götürdüler onu yükselterek doğruca yükseğe,
Büyük Karaca'yı, Anadolu beyini.
Gerilediler diğerleri böyle bir manzara görünce,
250. Geri döndüler ve korkaklaştılar;
Arkalarında ise Macarlar büyük katliam yaptılar,
Ve o zaman şu kehaneti yaptılar:
“Bu çocuk harekete devam edecek ve binlercesini kovalayacak.”
Fakat ne diye çok yazayım ve konuşmamı uzatayım?
255. Tereddüt geçiriyor düşüncem, elim ve dilim;
Ne büyük katliam ve bozulma oldu Türkler arasında!
Başakları mahvetmek, yere sermek için
Ovaya yağın kocaman dolu gibi,
Öyle dövdü Türkleri büyük kumandan, kiral János,
260. Toprağa çaldı,
Bitmez tükenmez muhteşem manzara olarak asla duyulmamıştı böylesi.
İşte o zaman beylerbeyi, batının beyi,
Düşünceden ahlak bullak oldu, aklını yitirdi,
Ordusunu aldı, ovaya indi Macarlara karşı;
265. Seksen bin kişilik ordusu vardı onun;
Bayrağını açtı ban, kiral,

(262) “Beylerbey”, yani Rumeli beylerbeyi Davud(Turhan değil) Paşa.

- Ve ordusunu çağırarak (ban), onlara karşı hareket etti,
 Cesurane ona gitti beylerbeyine.
 Fakat böylesini kim seyretmez hayranlık duymadan?
270. Gökten sağanak boşanmışçasına ve nehirler kudurmuşçasına,
 Öylesine aktı Hacerilerin kanı, ırmak gibi.
 Bunları yaptı Macarlar vahşi hayvanlar gibi,
 Kaçmaya başladı Türkler, saklandılar sık (ormanda)
 Sadece hükümdar yerinde kaldı, büyük Murad,
275. Bütün yeniçerileriyle ve onunkilerle.
 Korku ve titreyiş ve korkaklık sardı Türkleri;
 (Sadece) beylerbeyi kaçıyor yalnız, terkederek,
 Murad'a gidiyor acele, hünkara,
 Omuzunda kuşandığı ışılı kılıcıyla;
280. Şikayet ederek ve inleyerek Murad'a söyler.

Beylerbeyi konuşmaya başlar, Murad'a hitap eder.

- “Ey haşmetli, kıralların çok haşmetli kralı,
 Daha önce sana söylemedim ve seni haberdar etmedim,
 Savaş düzeni almak için hareket ettiğimizde,
 -(İşte) Türklerin iki tarafı yenilmiş durumda, kovalıyorlar onları ve kaçıyorlar-
285. Utanç, şaşkınlık ve keder mi duyacağım?
 Ve büyük Murad ona cevap verdi:
 “Hareket et, acele at sırtında git ve ortaya dur,
 Ve ordunu ve ücretli kıtalarını düzene sok;
 Şu bana söylediğinin şimdi hiç sırası değil;
290. Macarların domuzlar gibi üstüme koştüğünü görüyorum.”
 Büyük Murad şu sözleri söylüyor:
 “Çocuklarım, leventlerim, sevgili kullarım,
 Yeniçerilerim, kumandanlarım, (siz) benim demirden kalem,
 Muhteşem kalem ve emin burcum,
295. Bugün aranızda giriyorum, ister yaşayayım, ister öleyim,
 Eğer burada şu anda hazır birini bulursam,
 Onu açıkca çok seçkin yaparım,
 (Fakat şimdi) kaybettiğimizi görüyorum, gözlüyorum ve ben kaçmak istiyorum.”
- Yeniçerinin Murad'a yaptığı konuşma.

- Ve yeniçeriler arasından, kahraman ve çok akıllı biri,
 300. Durduruyor (Murad'ın) atını, tutuyor dizginini,
 Söylüyor Murad'a cesaretle ve kızgınlıkla:

(294) “Kalem”, orijinalinde beyaz kaleyi ifade ediyor ve bunun daha yakın anlamı bilinmiyor.

- “Padişah, haşmetli hükümdar, Osmanlı Murad,
İn attan, hemen şimdi şu anda,
Bizimle birlikte öl, biz de seninle birlikte.
305. Çünkü eğer geri dönersen, eğer kaçmak istersen sen,
Altınlarla süslü başına çekinmeden söylüyorum ki,
Ben kendi elimle seni öldürürüm.”
Yeniçerinin sözlerini işitince Murad,
Attan iner, büyük bir alan yaptırır,
310. Çadırı etrafına olağanüstü çok sayıda kazık çaktırır.
Oraya dikerler büyük sayıda deveyi, katırı ve atı;
Bunları çepeçevre oraya bağlarlar, sağlam zincirlerle,
Ve en sağlam kale, en kuvvetli duvar gibi
Hazırlattı Murad çadırını ve içine girdi onun,
315. Akşam olsun, karanlığı getirsin istiyordu gece,
Ve gece geçsinki, kaçarak geri çekilsinler istiyordu.
Niye çok konuşup konuşmamı uzatayım?
Güneşin doğuşundan saat dokuza kadar
Macarlar yedi defa saldırdılar Müslümanlara.
320. İsmaililerin uğradığı hangi ezilişi, hangi mahvuluşu
Ve hangi çöküntüyü yazayım!
Anadolu'nun bütün ordusu öldü,
Yayalar, azaplar ve bütün akıncılar.
Korku ve titreme ve korkaklık sardı Türkleri,
325. Yeniden yerlerine geri çekildiler ordular,
Muzaffer olarak ve şerefle ve büyük şanla.
Macarlar geri döndüler kendi çadırına,
Atlarından indiler -belki biraz dinlenmek için-
Sevinçle ve neşeyle sıçrayarak ve büyük bir kendini beğenmişlikle;
330. Güvendiler ve dünyayı yendiklerini sandılar.
(Fakat) bunlardan sonra Macarlara ve Oahlara ne oldu?
Görüşmeye oturdu Macarlar ne yapsınlar diye,
Kiral ve ban, büyük János;
“Söyleyin (siz Macarlar), büyük beylerim, ünlü kumandanlarım,
335. Zaferi bizim tarafta görüyorum, Tanrı bizi bununla mükafatlandırdı,
Kaçırttık Türkleri, gözüpeklikle, açıkça,
Bunun için yakardık, bunu istedik (Tanrı'dan),
Roma'nın ve İstanbul'un kilisesi bunu istedi,
Bize bu iyiliği yaptı herşeye kadir yüce Tanrı.
340. Murad'ı istiyorum, yüceyi, kıralı,
Ben kendim gideyim ona karşı, çadırına gideyim onun,
Kendi elimle kesmek için başını,
Atlarım için diye yeniçerilerin kanını.

Ve parlak üne kavuşsun diye adım.”

János'un kırala yaptığı konuşması.

345. “Kıral, soylu kıral, saygı değer Bernât,
Söylediğin gerekmez, yapmak istediğin yakışmaz,
Sen kendin katıl savaşa, eğer ben de ölürsem, nasıl kazanırsın,
Kaybettiğin ordunu ve ücretli kıtalarını,
(Fakat) söyleme cesaretinde bulunuyorum -hiçbir şekilde yanlış anlama-
350. Sağlam bir kale gibi dur, bir nebze dahi kımıldama,
Tıpkı en güçlü bir burç gibi çadırında
Bütün ordunla, ücretli kıtalarınla,
Ve bırak beni savaşıyım, onlara karşı harekete geçeyim,
Murad'ın çadırına gideyim, onları yok edeyim.
355. Eğer ölürsem ve kaybedersem, büyük kayıp değil,
Yeterki sen majesteleri emniyette olsun.”
Ve asilzadeler arasından candan biri kırala şunu söyler:

Gammazın kırala yaptığı konuşma

- “İşte gördün, kıral, suikastı ve düzenbaz János'un planladığı
Aşağılık insan kurnazlığını!
360. Kimler şakırdadır (öyle) silahlarını? Senin kölelerin Macarlar!
Kimler (katıldı) savaşa ve yiğitlik davalarına?
Damlıyor kolumdan Müslümanların kanı,
Ve (buna rağmen) o kazandı ünü ve ortak şerefi;
Dünyayı kazandık, Türkler mahvoldu,
365. Murad şimdi yapayalnız yeniçerileriyle,
Ve (şimdi) aşağılık, güvenilmez János,
İstiyor ki, o yapsın bir damla kadar küçük askerî işçegi,
Yapsın ki, ona düşsün dünya, şeref ve şan
Yiğitlik ve birşey yapmadan, sadece aşağılığı sayesinde.”
370. Bu öğüdü duyunca kıral, Bernât,
Cevap verdi János'a öfkeye kapılarak.

Kıralın János'a yaptığı konuşma

- “Hazırlığın güzel, kumandan János,
Sonucu biz yaratalım ve biz çalışalım,
Sonra senin olsun şan ve şeref;
375. Macaristan'ın asıl hükümdarı ve kıralının ben olduğumu sanıyorum,

- Savaşmak bana yaraşır ve de gerektir
Büyük Murad'la, Müslümanların hükümdarıyla;
Kıral kıralla savaşmak ister,
Ben de hükümdarım ve hükümdarla istiyorum
380. Şu anda istiyorum, arzu ediyorum savaşmak,
Murad'ın çadırına girmek.”
Yendi onu hırs, sardı onu gözüpeklik,
Ciddi ve olmayacak işi (istedi yapmak) az bir bilinçle,
Daldı Murad'ın çadırına.
385. Alanı çepeçevre mızraklarla kuvvetlendirilmiş buldular,
develerle, çepeçevre katırlarla ve atlarla,
Ve keserler, yararlar ve yerle bir ederler alanı ve dalarlar içeri,
Ve bozarlar ve koparırlar, çıkarırlar hükümdarı,
Murad'ı çıkarttılar ordugâhından;
390. Şiddetle içeri daldılar Olahlar ve hazineye üşüştiler,
Yağma ettiler büyük hükümdarın servetini,
Bulunca son derece büyük hazineyi,
Derhal geri döndüler Olahlar ordugâhlarına,
Kıral çok az bir adamla çarpıştı;
395. Murad görerek kırılın gözüpeklğini geri çekildi,
Son derece cesaretle ve vahşi bir gözüpeklikle,
Ve kuvvetle savaşıyor (kıral) ve dağıtıyor alanı,
Kıral yalnız az bir sayıda dörtyüz kişilik adamla
Atılır ileri ve yığılırlar ve kuvvet sarfederler;
400. Etraflarını çevirir yeniçeriler ve ortaya alırlar onları,
Ve kuvvetle savaşırlar güneş batana kadar;
Yayla, okla vururlar onların (Macarların) atlarını;
Başladılar gerilemeye Macarlar kıralla;
Çadırına kaçmak ister (kıral), eğer yapabilirse.
405. Ve Romalıların ırkından bir yeniçeri,
Hamza adlı bir kâhraman, yiğit,
Orta boylu, geniş omuzlu -otuz yaşındaydı-
Ejderha gibi bağırır ona, kırılın üstüne atılır,
Ve vurur atının ön ayağına,
410. Ayağına vurdu piyade nacağıyla,
Ve hemen burnunun ucuna düştü kırılın atı,
Derhal düştü toprağa kıral,
Bıçağını çıkarıyor burada Hamza,
Ve başını kesiyor, mızrağına geçiriyor.
415. Kaç kişi girmişse Murad'ın ordugâhına
Teki bile kaçamadı, hepsini kestiler;
(Fakat) uzatmıyorum yazımı ve genişletmiyorum konuşmamı,

- Başı geçirdiler bir mızrağın tepesine,
 Büyük gürültü yaptılar ve bağurdılar,
 420. Uçan kuşlar gibi atıldılar ve bağurdılar,
 Ve Macarların ve Olahların üstüne atıldılar;
 Macarların çok ordusunu erittiler Türkler,
 Geri dönerek ve bozularak çadırlarına (savaş arabasından ordugâhlarına)
 gitti Macarlar,
 İnliyorlar, ağlıyorlar, korkaklaşıyorlar, duraksıyorlar ve titriyorlar,
 425. Tıpkı kuşların dağıldığı gibi ovalara ve vadilere.
 Ve o zaman oldukça filozof, büyük János
 Büyük bir acı duyar, kalbi sızlar,
 (fakat) yine de gizliden gizliye sevinir, kıralın ölümüne,
 Onun dinlemeyip öğüdünü tutmadığı için;
 430. Fakat bununla beraber haşmetli János, kıral,
 Omuzuna aldı büyük değerdeki altın süsü,
 Hükümdarların giydiği, yüksek sesli boynuzu aldı,
 Sırma zincire ve incili püsküllere kuşandı;
 O kendisi üfledi muazzam bir ses çıkararak,
 435. Ve ordusunu topladı çadır yerinde;
 Ey müthiş korku, tehlike,
 Hiç kimse seni düşünmesin, duymasın da bunu!
 Ben ormandayım, sık (ormana) saklanmış,
 Ve mermer gibi oldum, taşlaştım,
 440. Kabaran bir deniz görmüşsün gibi rüzgârdan,
 Ve dalgaların kabardığını,
 İşte öyle gördüm ovada kabaran dalgaları,
 Aklım şaştı, acaba denizin dalgası değil mi,
 Denizin dalgaları değilse buna şaştım,
 445. Ve ruhsuz ve duygusuz bir insan olup çıktım.
 Gördüm şaşılacak, korkunç, esrarlı, büyük şeyi,
 Ve Tanrı mucizesini (insan) aklının hayran kaldığı;
 Her ırkın sadalandırması gerek Tanrı'nın ululuğunu,
 Herşeye kadir ve herşeyin yaratıcısı olduğunu;
 450. Duydu bunu (olayı) gök ve kaydı yıldızlar,
 Güneş korkusundan battı,
 (Uzaklaşan) ay geceyi kararttı, korkunç manzarayı,
 Tanrı'nın tecellisini aydınlatmamak için.
 Bazıları rastlantı, kaderin oyunu diye zikreder,
 455. Başka hüküm vererek başka şekilde düşününce,
 Fakat ben Tanrı'nın tecellisine karşı
 Hiçbir şekilde hiçbir şey yapılamayacağını söylüyorum, ispat ediyorum

kesin olarak,

(Bu) anlaşılması güç bilmeden ürkütüyorum ve şaşırıyorum.

Macarların başına gelenden dolayı bütün ruhlar durdu;

460. Muazzam bir şekilde yedi defa kırdılar Türkleri,

(Ve) Macarlar bir defada hemen hemen kırıldılar.

Gerilediler, artık savaşmadılar.

Şöhret, hakimiyet ve saygı, büyük şana layık

Papa'ya, İsa'ya ve aziz ruhlara,

465. Üç ışıklı kutsal teslise, övüyorum büyüklüğünüzü.

★ ★ ★

Vilmos Pecz'in Századok'da yayınlanan (Budapest, 2894)

"Zotikos Költeménye a Várnai Csatáról" adlı yazısını

Asist. Hicran Akın Türkçeleştirdi.